

AĞIN'DAKİ CAMİİ, ÇEŞME VE MEDRESE KİTABELERİ (YAZITLARI)

Oğuz GEMALMAZ

Kitabe, genelde anıtsal bir eserin üzerine tanıtım ve bilgilendirme amaçlı yazılan yazıtlardır. Kitabeler (Yazıtlar) kültür tarihi açısından ve eserin kimin tarafından niçin yapıldığını göstermesi bakımından çok önemlidir.

İslam toplumu için diğer kültürlerden mimari yapı ve öğeleri almak İslamiyet'in ilk dönemlerinde normal karşılanıyordu. Fakat yapıların gerek ana elemanlarında, gerekse süslemelerinde kullanılan resim ve heykel gibi figürler, İslam sanatçısının kaçınmak zorunda olduğu şeylerdi. Çünkü İslamiyet başlarda resim ve heykele karşıydı. Bu nedenle tasvirden kaçınıldığı için, bu durumun yazı sanatının gelişmesini sağladığı ve mimaride kitabelerin oluşumuna zemin hazırladığı düşünülmektedir.

Kitabe, Arapça fiil olarak "yazmak" ve isim olarak "yazı" anlamındadır. Yapı ve sanat eserlerinde, yapının veya sanat eserinin yapım ve onarım sürecine katkısı bulunan kimseleri, sanat eserinin türünü, yapılış amacını, tarihini ifade etmek üzere taş, tuğla, mermer, maden, ahşap, seramik gibi malzemeye oyma, kabartma, kakma gibi tekniklerle yazılan yazılara kitabe denir.. Kitabeler genellikle eserlerin, insanların ilk bakışta görebilecekleri yerlerine konmaktadır.

Ülkemiz kitabelerinde kullanılan diller, Arapça, Farsça ve Türkçe olarak sıralanırlar. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kitabelerin çoğunun Türkçe olduğu görülür.

Kitabeler, yüzyıllar sonrasına bırakılmış önemli vesikalardır. Kitabelerde bulunan, eserin sahibi, mimarı, hangi maksatla yapıldığı, yapım tarihi vb. bilgiler, teknolojinin gelişmediği devirlerde eserin yapıldığı döneme dair bir çeşit fotoğrafik bilgi sunar.

Kitabeler, binaların estetik dekorunu tamamlamanın yanında, ülke, dünya, siyaset, sanat, edebiyat ve hukuk tarihi açısından da sağlam kaynaklardır. Hendek savaşı sırasında Medine civarındaki Sel Dağı'nın kayalıklarına yazılmış yazılar, İslam tarihine ait en eski kitabeler olarak kabul edilir.

Kitabeler, eserlerin kimlik kartıdır. Kitabeler (Yazıtlar) tarih malzemesi yönünden birinci derecede önemlidir, çünkü evvela kültür tarihi, sonra kimin tarafından niçin yapıldığını gösterir. Yazıtın üzerindeki motifler ise sanat tarihi bakımından önemlidir.

Kayseri Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Remzi Aydın "AĞIN KİTABELERİ" başlıklı çalışmada, Ağın'daki kitabeleri araştırarak çok önemli bir çalışmaya imza atmıştır.

Dr. Remzi Aydın kitabında Ağın'daki kitabeler hakkında şunları yazıyor:

"Ağın İlçesi ve köylerinde bulunan cami, medrese ve çeşmeler üzerindeki inşaa ve onarım kitabeleri incelenmiştir. Bu kapsamda merkez ve köylerde arazi çalışması yapılmış, fotoğraf çekimlerinin yanı sıra gerekli olanların estampajı alınmıştır. Arazi çalışmasında tespit edilen kitabeler, metinlerin orijinal yazımına sadık kalınarak, Arap harfli Türkçe (Osmanlıca) olarak kaydedilmiş ve altında okunuşu verilmiştir. Metinlerden elde edilen bilgilerden hareketle yapıların hangi tarihte, kim tarafından inşaa ettirildiği veya onartıldığı ortaya çıkarılmıştır. İlgili bölümde örnekler ele alınırken kategorik sınıflama yapılmış, bu sınıflama içerisinde ise kronolojiye bağlı kalınmıştır. Aynı yapıya ait farklı tarihlere dair kitabelerde ise kronoloji gözetilmemiştir."

Ağınlı emekli Tuğgeneral Güner Omay, Ağın'la ilgili bir çok çalışmanın sahibi. Sürekli araştırmalar yapan bir yazar olduğu için internette dolaşırken "AĞIN KİTABELERİ" yazısına rastlayınca, yazarı araştırmaya başlıyor. Yazarın Ağınlı olabileceğini düşünerek Ağın'da herkese soruyor ve kimsenin tanımadığı sonucuna varıyor. Sonuçta Remzi beyle telefonla irtibat kurduğunda, onun Ağın damadı olduğunu öğreniyor. Dr. Remzi Aydın Ağınlı emekli müzik ğretmeni Ahmet Erdoğan Bey'in damadı. Güner Paşa Remzi Aydın'a bu konunun Ağın için çok önemli olduğunu ve bu çevirileri bir plakete yazdırıp kitabelerin yanına yerleştirmek istediğini söylüyor. Kendisine bir Ağınlı olarak mteşekkiri olduğunu iletiyor. Güner Omay paşa plaketleri hazırlatıyor ve kitabelerin yanına monte ettiriyor.

Ağınlılar Dr. Remzi Aydın ve Güner Omay paşaya, Ağın kültürüne ve tarihine yapılan bu önemli katkıdan dolayı, teşekkür borular.

Ağın'da, on sekiz yapı üzerinde yirmi beş kitabe vardır. Bu kitabelerin en eskisi 17'inci, en yenisi de 20'inci yüzyıla aittir. Kitabeler genelde taş üzerine işlenmiştir. Sadece Ali Bey Medresesi'ndeki kitabe mermer üzerine işlenmiştir.

CAMİLER

- **Beyelması Köyü Camisi**, ilk İnşa Kitabesi: 1111 (1699-1700); İkinici İnşa Kitabesi: 1311 Muharrem (1893 Temmuz-Ağustos)
- **Aşağı Camii**, Minare Kitabesi: 1173 (1759)
- **Yenipayam Köyü Camisi**, İnşa Kitabesi: 1187 (1773-1774)
- **Balkayası Köyü Camisi**, Alttaki Kitabe: ilk İnşa,1273 (1856-1857); İkinici İnşa, 1320 (1902-1903), stteki Kitabe: Tamir, 1320 (1902-1903)
- **Pul Köyü Camisi**, Doğu Giriş Kapısı zerindeki Kitabe: 1287 (1870-1871); Doğu Beden Duvarı zerindeki Kitabe: 1287 (1870-1871); Harim Giriş Kapısı stteki Kitabe: 1287 (1870-1871); Harim Giriş Kapısı Alttaki Kitabe: 1287 (1870-1871)
- **şenpınar (Vahşen) Camisi**, Kitabe: 1291 (1880-1881)
- **Modanlı Köyü Camisi**, Kitabe: Hicri,1319 (1901-1902); Rumi, 1317 (1901-1902)

- **Başpınar Camisi**, Kitabe: 1356 (1937-1938)
- **Merkez Ulucamii (Camii Kebir)**, Kitabe: 1178 (1765)

ÇEŞMELER

- **Pul Köyü Çeşmesi**, İnşa Kitabesi:1155 (1742-1743); Tamir Kitabesi: 1247 (1831-1832)
- **Modanlı Köyü Çeşmesi**, Kitabe: 1176 (1762-1763)
- **Öğrendik Köyü Çeşmesi**, Kitabe: 1209 (1794-1795)
- **Yukarı Akpınar Çeşmesi**, Kitabe: 1230 (1814-1815)
- **Balkayası Köyü Çeşmesi**, Kitabe: 1289 (1872-1873)
- **Yenipayam Köyü Çeşmesi**, Kitabe: 1307 (1889-1890)
- **Beyelması Köyü 205 Numaralı Ev Üzerindeki Çeşme Kitabesi**, Kitabe: 1329 (1911)
- **Yüzbaşı Mehmed Latif Çeşmesi**, Kitabe: Tarih okunamadı

MEDRESELER

- **Ali Bey Medresesi**, Kitabe: 1308 (1890-1891)

KİTABELER (YAZITLAR)

Beyelması Köyü Camisi

Beyelması Köyü Camisi İlk İnşaya Ait Kitabe

Kitabe Metni:

تاریخ ماشاالله عتیق ۱۱۱۱

Okunuşu:

Tarih-i "Mâ-şâallah" Atik 1111 (1699-1700)

Beyelması Köyü Camisi İkinci İnşaya Ait Kitabe

Kitabe Metni:

نهایت بولدی انشاسی صورتله طبعه موافق ایده امورینی باری تک یرینده رضایه مطابق محرم ۱۳۱۱ سنه

Okunuşu:

Nihayet buldu inşası suretle tab'a muvafık
İde umurını bar-i tek yerinde rızaya mutabık
Sene 1311 muharrem (1893 Temmuz-Ağustos)

Aşağı Camii

Aşağı Cami Minare Kitabesi

Kitabe Metni:

بو قفی صاحبنه مبارک ایلیه حق ایکی جهانده یوزین ایلیه اق صاحب الخیرات الزاعم درکلی عالی الحاجی عثمان اغا
هوالباقی ۱۱۷۳ سنه ۲۰ ابن احمد بک م فی

Okunuşu:

Buvakfı sahibine mübarek eyleye Hakk, iki cihanda yüzün eyleye ak
Sahibü'l hayrat Ez-zâim Derikli Âlî el-hacı Osman Ağa
İbn-i Ahmed Beg Muharrem fi 20 sene 1173 Hüve'l baki.
(Ez-Zaim Mardin Derikli Hacı Ali Osman Ağa'nın oğlu Ahmed Bey 13 Eylül 1759 tarihinde minareyi yaptırmıştır.)

Yenipayam Köyü Camisi

Yenipayam Camisi İnşa Kitabesi

Kitabe Metni:

يا مفتح الابواب افتح لنا خير الباب ١١٨٧ سنه

Okunuşu:

Ya müfettiha'l- ebvab

İfteh lena hayre'l-bab

Sene 1187 (1773-1774)

(Ey kapıları açan (Allah'ım) bize hayır kapılarını aç)

Balkayası Köyü Camisi

Balkayası Köyü Camisi Alttaki Kitabe

Kitabe Metni:

بو جامع شريفك باني / اوليسى على بك و ملا مرتضا

باني ثانيسى عره باجى باشى / احمد اغا روحلرينه فاتحه اولسون داما / تحرير على افندى زاده ١٣٢٠ / ٣٧١٢

Okunuşu:

Bu cami' şerifin bani-i / evvelîsi Ali Beg ve Molla Murtaza

Bani-i sanisi Arabacı Başı / Ahmed Ağa ruhlarına

Fatiha olsun daima / tahrir Ali Efendi zade

1320 / 1273

(Cami ilk olarak 1856-1857 yıllarında Ali Bey ve Molla Murtaza isimindeki iki kişi tarafından yaptırılmıştır. 1902-1903 yıllarında ise Arabacıbaşı Ahmet Ağa tarafından ikinci defa inşa ettirilmiştir.)

Balkayası Köyü Camisi Üstteki Kitabe

Kitabe Metni:

... حضرت سلطان عبدالحمید خان جملہ خیرات سایہ سیندہ ... حاکمپای معظم حصر عدالت جملہ لسان حجہ شکوفہ
سبب تعمیر پاشادادہ عمر اغا سو ناظری منلا مصطفیٰ زادہ حسین ..سوادن ..کس دنیادہ قالماز هیچ کس اللہ بسرنا
نورہ س پورنور تاریخ شکغ نہایت بوکا ...محرر مصطفیٰ .. نہایتہ ایردی جملہ ... ۱۳۲۰

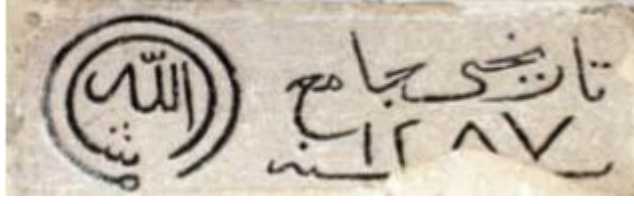
Okunuşu:

Hazret-i Sultan Abdülhamid Han cümle hayrat sayesinde ...
Hak-pay-i muazzam hasr-i adalet cümle'l-lisan hüccet-i şükûfe ...
Sebeb-i ta'mir Paşa zade Ömer Ağa su nazırı Molla Mustafa zade Hüseyin
... sevadan ... kes dünyada kalmaz hiç-kes Allah be-serna
Nev-res pür-nûr tarih şekiğ nihayet buna ...
Muharrir Mustafa ... nihayete erdi cümle ...
1320 (1902-1903)

(Cami Sultan II. Abdülhamid Han zamanında Paşazade Ömer Ağa ile Su Nazırı Molla Mustafa zade Hüseyin Bey tarafından 1902-1903 yıllarında tamir ettirilmiştir)

Pul Köyü Camisi

Pul Köyü Camisi Doğu Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe

Kitabe Metni:

تاريخي جامع ماشاالله ١٢٨٧ سنه

Okunuşu:

Tarihi Cami Mâ-şâallah sene 1287 (1870-1871)

Pul Köyü Camisi Doğu Beden Duvarı Üzerindeki Kitabe

Kitabe Metni:

ماشالله ماشاالله ١٢٨٧

Okunuşu:

Mâ-şâallah Mâ-şâallah 1287 (1870-1871)

Pul Köyü Camisi Harim Giriş Kapısı Üstteki Kitabe

Kitabe Metni:

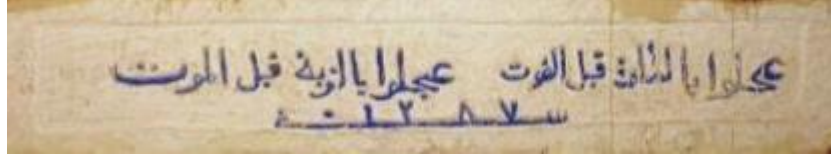
بسم الله الرحمن الرحيم فول وجهك شطر المسجد الحرام لا اله الا الله م د حم رسول الله ١٢٨٧ سنه

Okunuşu:

Bismillahirrahmanirrahim
Fevelli vecheke şatre'l mescidü'l haram*
La İlahe İllallah Muhammedün Resulullah
Sene 1287 (1870-1871)

*"Nereden yola çıkarsan çık, yüzünü hemen Mescid-i Haram'a doğru çevir"

Kur'ân-ı Kerîm, Bakara Suresi/149

Pul Köyü Camisi Harim Giriş Kapısı Altındaki Kitabe

Kitabe Metni:

عجلوا بالصلوة قبل الموت عجلوا بالتوبة قبل الموت ١٢٨٧ سنه

Okunuşu:

Accilû bi's-salâvati kable'l-fevt, accilû bi't-tevbeti kable'l-mevt*

Sene 1287 (1870-1871)

*"Vakit geçmeden namaz kılmakta, ölüm gelmeden tevbe etmekte acele edin."

Hadis

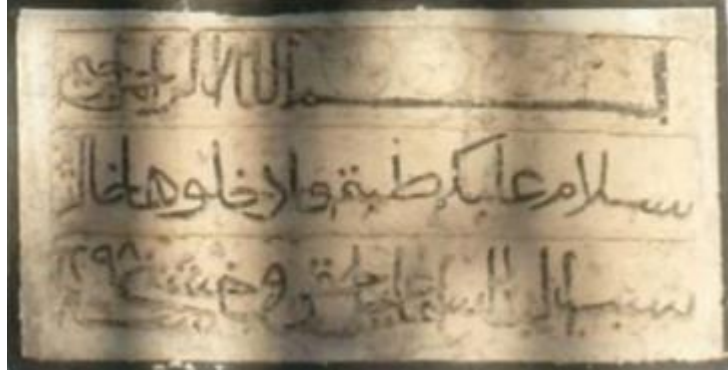

Bismillahirrahmanirrahim
Fevelli vecheke
şatre'l mescidü'l
haram
La ilahe illallah
Muhammedün
Resulullah
1287 (1870-1871)

Acciü bi's-sâlavati
kable'l-fevt,
accüü bi't-tevbeti
kable'l-mevt
1287 (1870-1871)

عجلوا بالاذن قبل الفوت عجلوا بالبره قبل الموت
سلا ١٢٨٧

Şenpınar (Vahşen) Camisi

Şenpınar (Vahşen) Camisi Kitabesi

Kitabe Metni:

بسم الله الرحمن الرحيم سلام عليكم طبتم فادخلوها خالدين ١٢٩٨ سبب البنا اسماعيل اغا حقى وخشنى سنه

Okunuşu:

Bismillahirrahmanirrahim
Selâmun aleykum tıbtum fedhulûhâ hâlidîn
bina İsmail Ağa Hakkı Vahşeni
sene 1298 (1880-1881)

Modanlı Köyü Camisi

Modanlı Köyü Camisi Kitabesi

Kitabe Metni:

ماشاءالله ائدی (۱۳۱۹) شاهین اوغلی محمد ۱۳۱۷

Okunuşu:

Mâ-şâallah

İtd(i)

1319

Şahin oğlu Muhammed

1317

1901-1902

Başpınar Camisi

Başpınar Camisi Kitabesi

Kitabe Metni:

ماشاءالله تعالى اغا سبب اولدى جامعك بناسنه حق رحمت ايلسون كندونه اتسنه اناسنه ۱۳۵۶

Okunuşu:

Mâ-şâallah-ı teali
Osman Ağa sebab oldu
Caminin binasına
Hak rahmet eylesün
Kendüne atasına anasına
1356 (1937-1938)

Merkez Ulu Camii, Camii Kebir

Okunuşu:

Kitabenin yazıldığı malzeme cinsi: Taş
Kitabenin yazı cinsi: Sülüs
Bu vakfı sahibi mübarek eyleye iki cihanda yüzün eleye ak
Sahib'il-hayrat ez-zaim-i dergahı ali el-hac Osman Ağa
İbni Ahmet Bey 20 M Fi sene 1178 H. (1765 M.) Abdülbaki

Pul Köyü Çeşmesi

Pul Köyü Çeşmesi İnşa Kitabesi

Kitabe Metni:

بو خيراتی وقف ايدنلر رحمتك ايله يارلغا؟ ... عثمان اغا بن علي بكر ۱۱۵۵ سنه

Okunuşu:

Bu hayratı vakf idenler ...
Rahmetin ile yarlığa? ...
Osman Ağa bin Ali Bekir
Sene 1155 (1742-1743)

Pul Köyü Çeşmesi Tamir Kitabesi

Kitabe Metni:

بو خيراتی تعمیر اتدی حسن بك باشی قران ايله ايمان اوله يولداشی ۱۲۴۷ سنه

Okunuşu:

Bu hayratı tamir etdi Hasan bin başı
Kur'an ile iman ola yoldaşı
Sene 1247 (1831-1832)

Modanlı Köyü Çeşmesi

Modanlı Köyü Çeşmesi Kitabesi

Kitabe Metni:

صاحب وقف ۱۱۷۶ سنه ...

Okunuşu:

... sahib-i vakf

Sene 1176 (1762-1763)

Öğrendik Köyü Çeşmesi

Öğrendik Köyü Çeşmesi Kitabesi

Kitabe Metni:

ماشالله صاحب الخيرات والحسنات نال اغاسى عراب زاده عبدالله اغا رحمتى الله عليه ١٢٠٩ سنه

Okunuşu:

Mâ-şâallah Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat
Nal Ağası Arab zade Abdullah Ağa rahmetullahi aleyh
Sene 1209 (1794-1795)

Sağ alt tarafa kazınmış tarih: 1323 (1905/1906) tamir edildiği yıl olabilir

Yukarı Akpınar Çeşmesi

Yukarı Akpınar Çeşmesi Kitabesi

Kitabe Metni:

صاحب الخيرات والحسنات ١٢٣٠ على آغا

Okunuşu:

Sahibü'l hayrat

Ve'l hasenat

Ali Ağa 1230 (1814-1815)

Balkayası Köyü Çeşmesi

Balkayası Köyü Çeşmesi Kitabesi

Kitabe Metni:

بحمدالله مراد اولدى عنایت ایله رحمان ماشالله تمام اولدی بو چشمه ایلدى جریان اھالسندن اکثری چشمه یه سعی
ایدنلری یارین محشرده انلری قویه جنتلره رضوان ... صاحب الخیرات بوله منصیبی ... اچدکجه بو کران (کتبه
محمدی حلمی (کتورور بو صیی بونده جامع شریف اوکنده کم چشمه حوضنده نه کوزل رسیمله عنوان صاحب الخیرات
خلیل اغا چشمه اقتدی صفا کیرسون محشرده اچمغا اسماعیل ابن عثمان سبب اولدی ... احمد ... جنتی الشدر
صاتون عواض بوله بلا نقصان وزینله سویلدک سوزی چیقہ طوغری جای؟ اوزی؟ ... بلا یازی بک ایکیوز طقوز
سکسان ۱۲۸۹ سنه

Okunuşu:

Bihamdillah murad oldu inayet ile Rahman-ı Mâ-şâallah tamam oldu bu çeşme eyledi cereyan cereyan

Ahalisinden ekseri çeşmeye sai edenleri mahşerde anları koya cennetlere Rızvan ... sahibü'l-hayrat bula mansıbı ... açıldıkca bu kerân (ketebehu Muhammedi Hilmi) Getürür bu suyu bunda cami' şerif önünde kim çeşme havzında ne güzel resimle ünvan

Sahibü'l-hayrat Halil Ağa çeşme akıttı safa girsün mahşerde açmağa İsmail ibn-i Osman

Sebeb oldu ... Ahmed ... cennetü'ş-şadr ivaz bula bila noksan
Vezinle söyledik sözü çıka doğru cay-i? özü? ... bala yazı bin ikiyüz dokuz seksen
Sene 1289 (1872-1873)

Yenipayam Köyü Çeşmesi

Yenipayam Çeşmesi Kitabesi

Kitabe Metni:

طوبجی ... یوزباشی سلیمان آغا ... اواری؟ احیا ... ویرسون حضرت مولا ۱۳۰۷ سنه ...

Okunuşu: ...

topcu ... Yüzbaşı Süleyman Ağa

... evar-ı ihya

... virsün hazreti Mevla

Sene 1307 (1889-1890)

Beyelması Köyü 205 Numaralı Ev Üzerindeki Çeşme Kitabesi

Beyelması Köyü 205 Numaralı Ev Üzerindeki Çeşme Kitabesi

Kitabe Metni:

يا رب ايله عنایت قیل تعطف احیا ایتدی بو چشمه رقیه بنت یوسف فاتحه خان اول ... نظیف ۱۳۲۹ سنه

Okunuşu:

Ya Rabb eyle inayet, kıl t'aattuf
İhya itdi bu çeşme, Rukiyye bint Yusuf
Fatiha han ol ... Nazif
Sene 1329 (1911)

Yüzbaşı Mehmed Latif Çeşmesi

Yüzbaşı Mehmed Latif Çeşmesi Kitabesi

Kitabe Metni:

بو چشمه یی؟ احیا؟... یوز باشی محمد لطیف ایله یارب عزیمت لطف اولدی یکدیگرمزه تاریخ

Okunuşu:

Bu çeşmeyi? İhya itdi? ... Yüzbaşı Mehmed Latif

Eyle ya Rabb azimet-i lutf

Oldu yek diğerimize tarih

Üzerinde kurşun izlerinin de bulunduğu kitabe kısmen okunabilmiştir

Ali Bey Medresesi

Ali Bey Medresesi

Ali Bey Medresesi Kitabesi

Kitabe Metni:

يأبى سلطان زمان بنده سى بو مدرسه يى /قرنادن على بك ذات مكارم مشرب على بك مدرسه سى نامى ايله ياد
اولنور /معدن معرفت و مكتب عرفان و ادب چيقتى بر دانه بو ميدان سخا وتده بنا /يونده تحصيل اولونور جمله علم
ساعى ايله هب كتبه حسن بن صادق ۱۳۰۸

Okunuşu:

Yapdı Sultan-ı zaman bendesi bu medreseyi
Kurenâdan Ali Beg zat-ı mekarim meşreb
Ali Beg Medresesi namıyla yâd olunur
M'aden-i m'arifet ve mekteb-i 'irfan ve edeb
Çıkdı bir dane bu meydan-ı sahâvetde binâ
Bunda tahsil olunur cümle ilm-i sâî ile hep
1308 Ketebehü Hasan bin Sadık (1890-1891)

Dr. Remzi Aydın, araştırmasının Sonuç ve Değerlendirme kısmında şunları yazıyor:

“Sonuç olarak incelediğimiz kitabeler, Ağın İlçesi'nin merkezi ve köylerinde yer alan cami, medrese ve çeşmelerin hangi tarihte, kim tarafından inşa ettirildiğini veya onartıldığı gibi bilgileri öğrenmemizi sağlamıştır. Bu bilgilerin yanı sıra dönemin kültürel, sosyal ve ekonomik koşullarına dair kısmi veriler de kitabelerden öğrenilmiştir. Kitabelerdeki bilgilerden imar ve inşa faaliyetlerini gerçekleştiren kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan yörenin önde gelen isimleri olduğu tespit edilmiştir. Bugün çeşitli sebeplerle bilinçli ya da bilinçsiz olarak kitabeler yok edilmektedir. Bu sebeple eserlerin soy kütüğü olan kitabelerin bir an evvel tespit, tescil, bakım, onarım ve korunmasının yetkililerce yapılması gerekmektedir. Bilim adamlarının ise bu kitabeleri zaman geçirmeksizin inceleyerek neşretmesi, eserlerin yapımı kadar önemli ve değerlidir.”

Kaynak:

- AĞIN KİTABELERİ - Yrd. Doç. Dr. Remzi Aydın, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü - Kayseri
- KİTABE PLAKETLERİ – Emekli Tuğgeneral Güner Omay